

Türk Okçuluğu

Türk Okçuluğu ¹

Ok ve yay, tarih öncesi devirlerden beri savaş aleti olarak kullanılmış ve pek çok toplum tarafından gücün sembolü olarak görülmüştür. Her ne kadar Mısır, Asur, Hitit ve Çin medeniyetlerinde farklı form ve alanlarda kullanılmış olsa da en gelişmiş haline Orta Asya bozkır kavimleri ile ulaşmıştır. Hiç şüphesiz bu durumun oluşmasında Türklerin karakteristik özellikleri etkili olmuş, tıpkı Mısırlıların piramit inşa etmeleri ve Venediklilerin gemicilik ve deniz ticareti vasıfları ile mümeyyiz olmaları gibi Türkler de harp sanatı ve savaş strateji ve teknikleri hususunda öne çıkmışlardır. Nitekim siyasi ve askeri başarılar da bu durumun en açık göstergesi olmuştur.

Türkler için sınırları korumanın ve hayatta kalmanın yolu, küçük yaşta başlayan sağlam bir askeri eğitim ve terbiyeden geçerdi. Çocukların daha küçük yaştan itibaren koyuna binerek ok ve yay ile hayvan avlamaları da bunun en belirgin göstergelerinden birisidir. Buna ilaveten Türklerin her daim savaşa hazır olması "ordu-millet", "ordu-devlet" anlayışını oluşturmuştur. Dolayısıyla bu derece gelişmiş savaş aletlerini mümkün kılan yapı, savaşçı ve halk kavramlarının aynı şeyi ifade ettiği bir toplumda hâsil olmuştur. Zira barış zamanında dahi tören ve eğlencelerde ok atma ve binicilik faaliyetleri yapılarak, bu eğlence bir savaş provasına dönüştürülmüştür.

Ok ve yayın sağladığı üstünlükle birçok bozkır kavmi geniş topraklara yayılmış ve buralarda uzun yıllar hâkimiyet kurmuşlardır. Bu bozkır kavimlerinden ilki -Pers kaynaklarında "Saka" şeklinde de anılan-**İskitler** (M.Ö. 8. yy. - M.S. 2. yy.)'dir. At üzerinde dörtnala giderken geri dönerek ok atmaları ile tanınan bu kavim, hem bu zor atıştaki üstünlüğü hem de -doğulu ve batılı kaynaklar ile arkeolojik bulguların doğruladığı üzere- silah yapımındaki ustalıkları ile şöhret kazanmışlardır. Öyle ki, İskit okçularının şöhreti Atina'ya kadar ulaşmış ve milattan önce 5. asırda şehrin güvenliği onlara emanet edilmiştir. İskitlerin kullandığı yaylar, at üzerinde kullanım kolaylığı sağlaması açısından ortalama bir metre civarında olup ahşap, kemik, boynuz, sinir ve tutkaldan müteşekkildi. Uçlarının bronz kaplamalı demirden yapıldığı okları ise ekseriyetle hu/huş ağacından yapılır ve uzunlukları 60-80 cm. arasında değişirdi. Buna ilaveten İskit okçuları, tırkeşlerinde (ok kuburu - ok mahfazası) 50 ila 200 arasında ok taşır, hatta yanlarında yaklaşık 400-500 ok alabilen özel tırkeşler bulundurlardı.

Orta Asya kavimlerini ilk defa tek bir bayrak altında toplayarak siyasi birliği sağlayan **Asya Hun İmparatorluğu** devrinde (M.Ö. 221- M.S. 439) bahusus Mete Han (ö. M.Ö. 174) ile birlikte Türk ok ve yayları, daha sonraları adından çokça söz ettirecek bir efsane haline gelmiştir. Bu devirde Çin İmparatorluğu'na gönderilen mektuplarda Hun Birliği "Yay Çeken Kavimler" olarak tavsif edilmiş ve Hunların mezkûr silahları kullanmadaki maharetleri vurgulanmıştır. Bu dönemdeki okçuluk tarihi ile ilgili önemli bir gelişmeyi de, Mete Han'ın "ıslık çalan" yahut "vızıldayan" oku icat ederek Türk Okçuluğu'na yeni bir ok türünü kazandırması teşkil etmiştir. Aynı zamanda psikolojik tesir altında da bırakan bu ok, daha sonraları "çavuş oku" diye anılarak çoğu zaman işaret vermek ve yön göstermek amacıyla kullanılmıştır. Ok yapımında ise İskitlerden intikal eden gelenek devam ettirilerek hu/huş ağacı kullanılmıştır.

Hunların Avrupa'daki temsilcisi olan **Avrupa Hunları** (374 - 469) devrinde, temel silah olarak ok ve yay kullanılmış ve Avrupa Hunları'nın daha Balamir devrinde kısa sürede büyük başarılar göstermeleri ok ve yay kullanımındaki maharetlerine bağlanmıştır. Şüphesiz bu başarıda ok ve yay kullanımını kadar bu silahların imalinde kullanılan usûl de etkili olmuştur. Öyle ki, Hun tipi yay yapım usûlü İngiltere'ye kadar yayılmış ve burada gerçekleştirilen kazılarda Hun tipinde bir yay imalathanesine rastlanmıştır. Ayrıca kaynaklarda bu devirde pek çok yay ustasının olduğu ve yayların babadan oğula miras kaldığını zikredilmiştir.

Türk kültür tarihi açısından Hunların bir devamı olarak kabul edilen **Göktürkler** devrinde (552-745) de ok ve yay Türklerin en önemli silahları olmuştur. Savaş aleti olarak kullanımının yanı sıra Göktürkler, altın uçlu okları balmumuna sürerek mühür olarak da kullanmışlardır. **II. Göktürk Devleti** devrinde (682-745) de, Çinli General Chang Chih-lien'in Göktürklerin hayat tarzını ve kültürlerini değiştirme adına ok, yay ve benzeri silahları toplatıp imha ettirmesi, Göktürkler döneminde ok ve yay verilen ehemmiyeti göstermesi açısından önemlidir.

Göktürklerden sonraki devirde ok ve yay, başta Uygurlar olmak üzere Kırgız, Bulgar, Uz, Peçenek ve Kuman gibi Türk kavimlerinin hepsinde en önemli silahlardan olagelmış ve pek çoğu Hunlardan intikal eden geleneğe mutabık olarak vızıldayan oku kullanmışlar ve ok yapımında hu/huş ağacını tercih etmişlerdir. Geleneği takip etmekle birlikte, Bulgarların av için kalın uçlu oklar ile kürklü hayvanların derilerine zarar vermeyecek şekilde çok ince oklar üretmeleri bu dönemdeki gelişmelere örnek olarak gösterilebilir.

İslâmî döneme gelindiğinde, ok ve yay dini bir niteliğin eklendiği görülmektedir. Bu durumu en iyi şekilde gösteren misâl, daha sonraki yüzyıllarda kaleme alınan okçuluk risalelerinde de anılan ve Taberî (ö. 310/923)'ye atfedilen şu rivâyettir: "Ekinlerini yiyen kuşlarını öldürsün diye Allahu Teâlâ, Hz. Âdem'e Cebrâil aleyhi's-selâm eliyle cennetten ok ve yay indirmiş ve ona teslim etmiştir. Daha sonra bunların ne olduklarını soran Hz. Âdem'e Cebrail aleyhi's-selâm yayı gösterip 'bu Allah'ın kuvvetidir', oku gösterip 'bu Allah'ın şiddetidir' deyip ona nasıl atacağını öğretmiştir". Bu rivayetten hareketle ok ve yay cennetten çıktığı ve dolayısıyla kutsal nesnelere olarak addedildiği söylenebilir. Nitekim daha sonraki gelenek ve eserler de bunu destekler niteliktedir.

İslâm toplumlarında önemli bir yeri olan okçuluk ve atıcılık, çeşitli ayet ve hadislerden örneklerle teşvik edilmiştir. Söz gelimi Enfâl Sûresi'nin 17. âyet-i kerîmesi'nde " وَمَا رَمَيْتَ " "İzdi ramiyet ve lakin Allah ramî", "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı" buyurulmuş, bu âyet-i celîle kemankeşler arasında asırlar boyunca imtisal edilen bir düstûr olarak kabul edilmiştir. Buna ilaveten, muhtelif sahih İslâm kaynaklarında Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinde ok ve yay kullandığı zikredilmiştir. Bu bağlamda ok atmak, sünnet olarak kabul edilmiş, hatta "farz-ı kifâye" sayılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in bütün bu gazve ve seriyyelerine katılan Sa'd b. Ebi Vakkas (ö. 55/675) (r.a.), Hicrî 3 Mîlâdi 625 yılında Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında yapılan ikinci büyük savaş olan Uhud Gazvesi'nde attığı her okun isabet etmesi hasebiyle, Hz. Peygamber'in " يَا سَعْدُ اِرْمِ " "At! Ey Sa'd, anam babam sana feda olsun" iltifatına mazhar olmuş ve bu vesileyle İslâm geleneğinde okçuların pîri olarak anılmıştır.

Hattat Halim Özyazıcı'nın (ö. 1964) yazarak son kemankeş Necmeddin Okyay'a (ö. 1976) hediye ettiği, 1955 tarihli celi sülüs levhaya takliden yazılan, okçulukla ilgili âyet.
Meali: "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." (el-Enfâl, 17)
Hat: Eyüp Kuşçuoğlu, 33x21 cm - Galeri Kalem Güzeli koleksiyonu

İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türklerin savaş ve savaşçılık tasavvurlarında da değişiklikler olmuştur. Bu mefhumların yeni bir şekle bürünmesindeki en önemli etkenler, İslâm nizâmını yeryüzünde hâkim kılama maksadı ile din uğrunda ve Hak yolunda yapılan savaş olarak tanımlayabileceğimiz "cihâd" ile Allah yolunda, millî ve mânevî değerler uğrunda ölme, canını fedâ edip şehit olma anlamındaki "şehâdet" mertebesi olmuştur. Öte taraftan okçulukta mâhir olan Türklerin Müslümânlar üzerindeki etkileri de Arap müelliflerin eserlerinde açıkça görülmektedir. Bu hususta Câhiz (ö. 255/869)'in Türklerin faziletlerini konu edindiği Fezâilü'l-Etrâk adlı eserindeki şu kayıt, tesiri ve izlenimi göstermesi açısından oldukça mühimdir: "(Türkler) Hayvanını hızla sürdüğü halde, öne, arkaya, sağa, sola, yukarıya ve aşağıya ok atar. Hâricî yayına bir ok koymadan, Türk on tane ok atar".

960/985 yıllarında İslâmiyeti kabul eden **Selçukluların**, küçük bir Türkmen topluluğundan kısa sürede devlet kurabilme başarısı göstermesindeki en önemli unsurlardan birisinin ok ve yayları kullanmadaki ustalıkları olduğu söylenebilir. Selçukluların bu husustaki ustalıklarını göstermesi açısından en güzel örneklerden birisi Gaznelilerin yöneticilerinden Arslan Câzib'in Sultan Mahmud (998-1030)'a, Selçukluları kontrol altında tutabilmenin ilk şartı olarak ok ve yay kullanımını engellemesi bakımından "başparmaklarının kesilmesi"ni teklif etmesidir. Sultan Mahmud tarafından reddedilen bu teklif, Selçukluların gerek ok ve yay kullanımındaki maharetini gerekse diğer devletler üzerindeki tesirini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Sultan Alp Arslan'ın H. 455 (M. 1063) yılında Rey'de darb ettirdiği 4.27 gramlık altın dinar:

Ön yüz

Ortada:

Adl

Lâ ilâhe illâ

'llâhu vahdehû

lâ şerike leh.

el-Kâim bi-Emri'llâh

İç çevrede:

Bismi'llâh. Durıbe hâze'd-dînâr bi'r-Rey senetün hamse ve hamsîn ve erba'a mieh.

Dış çevrede:

"Li'llâhi'l-emru min kablü ve min ba'dü ve yevmeizin yefrahu'l-mu'minîne bi-nasri'l-lâh." (el-Kur'ân, er-Rûm, 4-5.)

Arka yüz

Ortada:

(Ok ve yay sembolü)

(Yay içinde:) li'llâh

Muhammedün Rasûlü'llâh

(sağ ve solda) es-Sultânü'l-Muazzam

Şâhânşâh

Melikü'l-İslâm

Alp Arslan

Çevrede:

Muhammedün Rasûlü'llâh. "Erselehû bi'l-Hüdâ ve dîni'l-Hakkı liyuzhirahû ale'd-dîni kullihî ve lev kerih'e'l-kâfirün." (el-Kur'ân, et-Tevbe, 33.)

Tercüme

Ön yüz

Ortada:

Adalet

Allah'tan başka ilâh yoktur, o tektir, orta-ğı yoktur.

el-Kâim bi-Emri'llâh

İç çevrede:

Allah'ın adıyla. Bu dinar Rey'de dört yüz elli beş yılında darb edildi.

Dış çevrede:

"O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir." (el-Kur'ân, er-Rûm, 4-5.)

Arka yüz

Ortada:

Allah için.

Muhammed Allah'ın elçisidir.

Büyük Sultan

Ulu Şah

İslâmın Meliki

Alp Arslan

Çevrede:

Muhammed Allah'ın elçisidir. "Önce de, sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir." (el-Kur'ân, et-Tevbe, 33.)

Selçukluların ok ve yay ile münasebetini Tuğrul Bey (1040-1063) ve Alp Arslan (1064-1072)'in şahıslarında bulmak mümkündür. Şöyle ki, kaynaklarda Tuğrul Bey'in ipe koluna asılı olan bir yayı ve göğsünde yahut kemerinde üç ok bulunduğu zikredilmektedir. Buna ilaveten Tuğrul Bey'in oturduğu tahtın önünde -aynı zamanda bir hâkimiyet sembolü olması bakımından- muhteşem bir yay bulunduğu ve kendisinin elinde oynama alışkanlığı olarak iki ok tuttuğu aktarılmaktadır. Alp Arslan'ın ise ok ve yayını elinden düşürmediği hatta çocukluğunda mektebe giderken dahi ok ve yayını yanından ayırmadığı kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca gerek gulâm sisteminde ok ve yay taliminin temel eğitim olarak yer alması gerekse askerî teşkilatın içinde bulunan sınıflardan birini teşkil eden "tîr-endâzân" birliklerinin varlığı bu dönemde ok ve yay verilen önemi göstermektedir. Şüphesiz Anadolu'nun fethini mümkün kılan Malazgirt Meydan Savaşı başta olmak üzere pek çok meydan savaşı ve muhasarada da Türk okları önemli bir rol oynamıştır.

Ok ve yayın bir **hâkimiyet sembolü** olarak telakki edilmesi Selçuklularda da devam etmiş, çoğunlukla sikkelerde ve fetihnamelerde kullanılmıştır. Burada ok "tabi'îlik ve esareti", yay ise -okun yay tabi olmasından hareketle- "metbû'luk ve üstünlüğü" temsil ederdi. Nitekim Selçuklular ile Bizanslılar arasında yapılan barış antlaşmasında, antlaşmanın onayı için Tuğrul Bey, Şerif Nâsır başkanlığındaki bir heyeti 1040 yılında İstanbul'a göndermiş ve orada bu vesileyle onarılan eski Emevî Camii (Karaköy Arap Camii)'nin mihrabına hâkimiyet sembolü olan ok ve yay işaretini resmettirmişti.

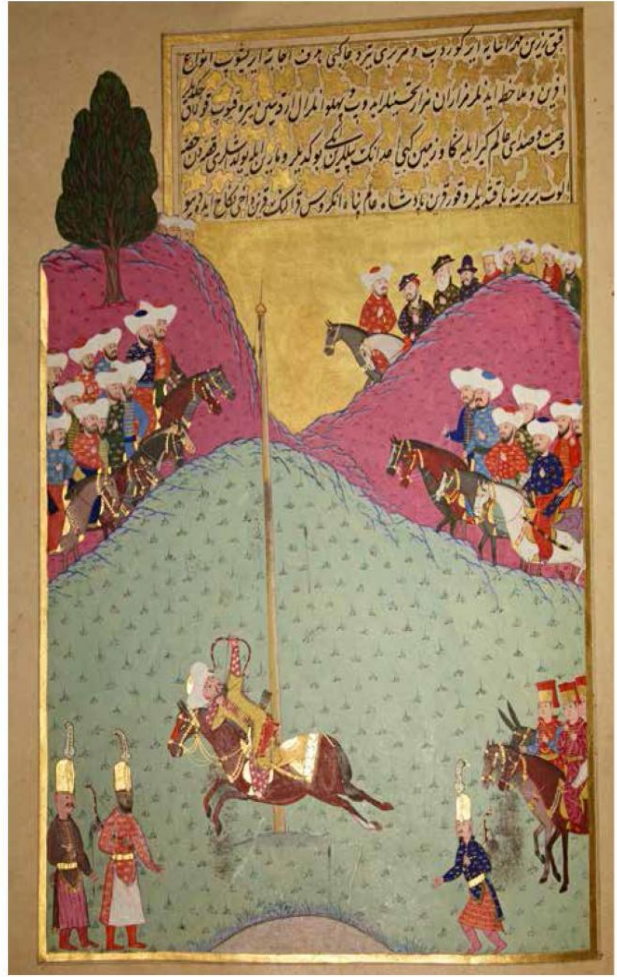
Türk Okçuluğu Selçuklular devrinde her ne kadar pek çok açıdan gelişme gösterse de altın çağını mirasını tevarüs eden Osmanlılar ile birlikte yaşamıştır. Gerek menzil okçuluğu gerekse kurumları bu durumun en önemli göstergesi olmuştur.

Osmanlı Dönemi Türk Okçuluğu

Türk okçuluğunun Osmanlı dönemi ile alakalı olarak belirtilmesi gereken ilk tespit ok, yay ve onunla bağlantılı öğelerin, daha önceki Türk devletleri ve topluluklarının yaşamları için vazgeçilmez bir unsur olması durumunun Osmanlılar döneminde de devam ettiği'dir. Bununla beraber ifade edilmelidir ki, Osmanlı Devleti'nin uzun süren yaşamı boyunca dünyada yaşanan askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişikliklerin doğal olarak etkisinde kalması neticesinde okçuluğun da hem işlevsel anlamda hem de toplumsal olarak algılanıp sosyo-kültürel hayattaki yerinin tayin edilmesinde farklılıklar yaşanmıştır. Burada ifade edilmesi gereken durum, yaklaşık 17. yüzyılın sonlarından itibaren ateşli silahların giderek yaygınlaşması sonucunda, ok ve yayın birer savaş aleti olma durumunun zamanla içerisinde manevi ve simgesel anlamlar barındıran bir spor dalının aletleri haline gelmiş olmalarıdır. Bu bağlamda okçuluğun Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yaklaşık 17. yüzyılın sonlarına kadar hem askeri hem de spor faaliyetleri noktasındaki iki fonksiyonunu da muhafaza ettiği, daha sonraki süreçte ise sadece bir spor faaliyeti halinde varlığına devam ettiği söylenebilir.

Okçuluğun Osmanlı Devleti ve toplumu içerisinde taşıdığı anlam ve işlevi açısından Türk toplumunun kültürel kodlarının bir gereği olarak oldukça önemli olduğu söylenebilir. "Asker millet" anlayışı çerçevesinde Osmanlı toplumunun bir şekilde okçulukla alakalı olduğu aşikârdır. Osmanlı coğrafyasında bulunan ok meydanları ve kapsadığı alan bakımından daha küçük olduğu tahmin edilen, okçuluk literatüründe bir atış çeşidi olan "kabak atışı"ndan mülhem "kabak meydanları"nın yaygınlığı toplumun okçuluğa olan ilgi ve alakasını ispatlar niteliktedir.

Kabak Oyunu

Osmanlı coğrafyası göz önüne alındığında halkın spor faaliyetlerini sürdürdüğü ve aynı zamanda askeri tâlimlerin de yapıldığı bu meydanların sayısının oldukça fazla olduğu söylenebilir. Askeri anlamda ise Osmanlı Devleti'nin kısa sürede bir beylikten üç kıtaya hükmetmesini sağlayan güce erişmesinde büyük etkisi bulunan askeri başarılarında Osmanlı okçu birliklerinin önemi oldukça büyüktür. Bununla beraber, yapılan araştırmalarda okçuluğun Osmanlı Devleti'nin askeri başarılarındaki önemi üzerinde yeterince durulmadığı anlaşılmaktadır. Fakat burada kısaca ifade edilmelidir ki, kabaca 17. yüzyılın sonlarından itibaren ateşli silahların savaş alanlarında daha önceki dönemlere oranla çok daha işlevsel hale gelmeye başlamasından önce okçu birlikleri Osmanlı askeri teşkilatının oldukça önemli bir parçasını teşkil etmekteydi. Bu ifadelerin kanıtı ise Osmanlı Devleti'nin girişmiş olduğu askeri mücadeleler içerisinde ok ve yay tedariki ile ok ve yay kullanmayı bilenlerin orduya intikalinin sağlanmasına dair erken dönem Osmanlı arşiv vesikalarının önemli bir parçasını teşkil eden mühimme defterleri gibi arşiv kaynakları ve dönemin müverrihlerinin kayıtlarıdır. Bu bilgi kaynaklarının yanında Yıldırım Bâyezid (1360-1403) döneminde oluşturulduğu ifade edilen 60, 61, 62 ve 63'üncü Solak namıyla maruf Yeniçeri ortalarının hususi olarak hükümdarı korumakla görevlendirilmiş okçu birlikleri olduğu da ifade edilmelidir. Ok ve yayın Osmanlı devleti için askeri mânâdaki ehemmiyetini ifade eden bir diğer kaynak ise belirtildiği üzere dönemin müverrihlerinin kayıtlarıdır. Bu duruma bir misal vermek gerekirse, Osmanlı Tarihi araştırmalarına 15. ve 16. yüzyıllar için oldukça önemli bir kaynağı teşkil eden Mehmed Neşrî'nin Kitâb-ı Cihân-nümâ adlı eserindeki bir kale kuşatmasına dair düştüğü kayıt oldukça dikkat çekicidir. Neşrî, mezkûr kale kuşatması için "askerler durup, silahlanıp, metrisler kurup kaleye öylesine bir tîr-i bâran ettiler ki anlatılmaz... Kale halkı cenk etmek bir yana, ok korkusundan her biri kirpi gibi büzüşüp kaldılar" ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler

ve daha birçoğu, dönem müverrihlerinin kayıtlarından okun savaş sahalarındaki kullanımına dair bir çerçeve çizmemize olanak sağlamaktadır.

Bunun yanında savaş öncesinde ve sırasında cepheye ok tedarikinin sağlanması ve okçuluğu bilen kişilerin silah altına alınmasına dair mühimme defteri kayıtları da oldukça önemli bilgiler aktarmaktadır. Bu konuda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde birçok örneğe rastlamak mümkündür. Misal olarak 1571 yılına ait bir kayıta Yeniçeri Ağası'ndan Sakız Adası'na asker sevkıyatı ve lojistik destek istenirken aynı belgede mezkûr yere ok da gönderilmesi istenmektedir. Yine aynı yere, aynı tarihli bir başka belgede on bin ok gönderilmesi talep edilmektedir. Bunun yanında sefer hazırlıklarına dair alınan kararlar içerisinde de okun yerini tayin etmemize olanak sağlayan belgelere de rastlamamız mümkündür. Misal olarak arşivdeki bir belgede bahar ayında bir donanmanın denize çıkması planlandığından, askerlerin şimdiden hazır olması ve ok ve yay ile donatılmış okçuların sefere çıkacak vaziyete getirilmesi istenmektedir. Ayrıca yine 1572 yılına ait bir kayıta ok ve yay ile savaşma kabiliyetine sahip kişilerin cepheye sevk edilmesi için Çeşme İskelesi'nde toplanması istenmektedir.

Verdiğimiz birkaç örnekle ifade etmeye çalışılan, ok ve yayın Osmanlı askeri sistemi içerisindeki yeri ve önemine dair bilgi ve belgelerin sayısını arttırmanın mümkün olduğudur. Fakat buna ilave olarak ifade edilmelidir ki, Osmanlı Devleti'nin asırlar boyunca elde ettiği askeri başarılarının altında yatan nedenin yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Türk toplumunun asker toplum olarak tanınmasına vesile olan, savaş araç ve gereçlerin kullanımını kendi sosyal hayatı içerisine taşımış ve onları yaşamlarının bir parçası haline getirmiş olmalarıdır.

---

1. Bu yazının tarih ile ilgili kısımları hazırlanırken başta Ünsal Yücel olmak üzere Atif Kahraman, M. Şinasi Acar ve Erkan Göksu'nun Türk Okçuluğu hakkındaki eserlerine müracaat edilmiştir. Bk. Ünsal Yücel, Türk Okçuluğu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2015; Atif Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995; M. Şinasi Acar, Osmanlı'da Sportif Atıcılık Nişan Taşları, İstanbul 2013; Erkan Göksu, Okla Yükselen Millet: Türklerde Ok ve Okçuluk, Kömen Yayınları, Konya 2013.